

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ

Eylül Ece ÇAKI

ÖZET

Soğuk Savaş Dönemi, 1947 ile 1991 yılları arasında iki kutuplu dünya düzeninin şekillendiği ve uluslararası ilişkilerin askeri, ekonomik ve ideolojik rekabet çerçevesinde yeniden yapılandığı bir süreçtir. Bu dönemde Türkiye ve Almanya, farklı jeopolitik konumlara sahip olmalarına rağmen, çeşitli alanlarda yakın ilişkiler kurmuşlardır. Türkiye, NATO üyesi olarak Batı Bloku içinde yer alırken, Almanya da iki ayrı devlet yapısıyla (Federal Almanya Cumhuriyeti) hem Batı'nın hem de Doğu'nun doğrudan temsilcilerinden biri haline gelmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler diplomatik temaslar, ekonomik iş birlikleri, askeri koordinasyon, kültürel etkileşim ve işgücü göçü gibi çok yönlü bir zemine oturmuştur. Türkiye'den Federal Almanya'ya yönelik yoğun işçi göçü, yalnızca ekonomik değil, sosyal ve kültürel bağların da güçlenmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Soğuk Savaş sürecinde yaşanan küresel krizlerin her iki ülkenin dış politikalarını nasıl etkilediği, askeri iş birliklerini ve tarafların birbirine yönelik algılarını da belirlemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Avrupa'daki bloklaşmanın sona ermesiyle birlikte Türkiye-Almanya ilişkileri yeni bir boyut kazanmış; Avrupa Birliği üyelik süreci, güvenlik politikaları ve göç dinamikleri gibi konular bu ilişkilerin merkezine oturmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi hem tarihsel bir zemin sunmakta hem de günümüzdeki Türk-Alman ilişkilerini anlamak açısından kritik bir referans noktası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Türkiye, Almanya, NATO, İş gücü göçü, Ekonomik ilişkiler, Diplomatik ilişkiler

ABSTRACT

The Cold War era, spanning from 1947 to 1991, was a period in which a bipolar world order was established and international relations were reshaped within the framework of military, economic, and ideological competition. During this period, despite having different geopolitical positions, Turkey and Germany developed close relations in various fields. While Turkey positioned itself within the Western bloc as a member of NATO, Germany (divided into the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic) became a direct representative of both the West and the East.

Relations between the two countries evolved on a multidimensional basis, including diplomatic engagement, economic cooperation, military coordination, cultural interaction, and labor migration. The large-scale migration of Turkish workers to West Germany not only contributed to economic ties but also reinforced social and cultural connections. At the same

time, global crises during the Cold War shaped both countries' foreign policy orientations, military partnerships, and mutual perceptions.

Following the Cold War, the dissolution of the bloc structure in Europe ushered in a new phase in Turkish-German relations, marked by issues such as the European Union accession process, security policies, and migration dynamics. In this context, the Cold War period serves not only as a historical framework but also as a crucial reference point for understanding the foundations of contemporary Turkish-German relations.

Keywords: Cold War, Turkey, Germany, NATO, labor migration, economic relations, diplomatic relations

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından şekillenen iki kutuplu dünya sisteminin temel yapı taşlarını oluşturmuş ve devletler arası ilişkilerin ideolojik, askerî, ekonomik ve diplomatik düzeyde yeniden kurgulandığı bir süreç olarak tarihsel literatürde yerini almıştır. 1947 yılında Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayıp, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmî olarak dağılmasıyla sona eren bu dönem, başta Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki süper gücün öncülüğünde şekillenen bir uluslararası bloklaşma düzenine sahne olmuştur. Bloklar arası rekabet, yalnızca askerî güçler üzerinden değil; bilim, teknoloji, propaganda, istihbarat, ekonomi ve diplomasi gibi çok sayıda alanda eş zamanlı olarak yürütülmüştür.

Türkiye, Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren Batı Bloku içerisinde yer almış, 1952 yılında NATO'ya üye olarak Batı güvenlik mimarisine resmî düzeyde entegre edilmiştir. Coğrafi konumu itibarıyla Sovyetler Birliği'ne doğrudan komşu olan Türkiye, Batı için önemli bir sınır hattı ve jeopolitik denge unsuru olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Batı'yla kurduğu bu askerî ve siyasal iş birliği, ülkenin dış politikasında güvenlik temelli bir yönelim oluşturmuş ve iç dinamiklerinde de belirleyici bir rol oynamıştır.¹

Almanya ise Soğuk Savaş sürecinin merkezî ülkelerinden biri olarak, savaş sonrası iki ayrı devlet biçiminde örgütlenmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti (FRG) Batı Bloku içinde ABD öncülüğünde şekillenen sistemin önemli bir parçası haline gelmiş, 1955 yılında NATO'ya katılarak askerî anlamda Batı savunma stratejisine entegre olmuştur. Öte yandan Alman Demokratik Cumhuriyeti (GDR) Sovyetler Birliği'nin kontrolünde, Doğu Bloku'nun ideolojik ve siyasal uzantısı olarak yapılandırılmıştır. Almanya'nın bu bölünmüş yapısı, yalnızca Avrupa güvenlik mimarisi üzerinde değil, uluslararası sistemin genel işleyişinde de belirleyici bir unsur olmuştur.

Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş bağlamında esasen Türkiye ile Federal Almanya ekseninde gelişmiş; bu ilişkiler güvenlik, ekonomi, diplomasi, iş gücü göçü ve kültürel etkileşim gibi çok boyutlu alanlarda kurumsallaşmıştır. 1961 yılında imzalanan Türk-Alman İş Gücü Anlaşması ile başlayan göç süreci, ikili ilişkilerin toplumsal düzeyde de derinleşmesine yol açmış; aynı zamanda Avrupa içi emek hareketliliğinin önemli örneklerinden biri olmuştur. Diplomatik temaslar ve üst düzey ziyaretler, bu dönemde siyasi yakınlaşmayı güçlendiren araçlar olarak kullanılmış; NATO bünyesinde gerçekleştirilen

¹ Ayşe Erkmen, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XVII/2, 2020, s.1024.

askerî koordinasyon faaliyetleri, iki ülke arasında savunma alanındaki iş birliğinin temel zeminini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sürecinde yaşanan küresel krizler, siyasi bloklar arası gerilimler ve bölgesel gelişmeler, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiş; iki ülkenin dış politika refleksleri sıklıkla birbirine paralel ya da uyumlu pozisyonlar almıştır. Federal Almanya'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) içindeki konumu, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme hedefleri açısından da belirleyici olmuş; ekonomik temasların yanında siyasi yakınlaşma da zaman içerisinde ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Ekonomik Topluluğu yılda üç kez bir araya gelerek iş birliği ve koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bununla birlikte, her iki ülke de Soğuk Savaş sonrası döneme geçişte bu tarihsel ilişkiler ağının etkilerini taşımaya devam etmiştir.²

Bu makale, Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Federal Almanya arasında kurulan ilişkileri tarihsel ve çok boyutlu bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Makalede, diplomatik ilişkiler, askerî iş birlikleri, ekonomik temaslar, iş gücü göçü ve kültürel etkileşim olmak üzere temel başlıklar altında bilgi temelli bir analiz yürütülecek; Soğuk Savaş bağlamında iki ülke arasındaki etkileşimlerin yapısal boyutları ortaya konacaktır. Bu analiz hem dönemin uluslararası koşullarına hem de iki ülkenin içsel dinamiklerine referansla kurgulanacak; Türk-Alman ilişkilerinin Soğuk Savaş süresince nasıl şekillendiği disiplinli ve belgesel veriye dayalı bir biçimde değerlendirilecektir.

Diplomatik İlişkiler

Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında kurulan diplomatik ilişkiler, sadece iki ülkenin dış politikaları açısından değil, aynı zamanda Batı Bloku'nun bütünlüğü ve güvenliği bakımından da stratejik bir önem taşımıştır. Türkiye, 1952 yılında NATO'ya katılarak Batı güvenlik sistemine dâhil olurken, Federal Almanya da 1955 yılında NATO üyeliğini elde ederek Avrupa'da yeniden konumlanmıştır. Bu çerçevede, iki ülke arasındaki diplomatik temaslar, büyük ölçüde ortak güvenlik algısı, ideolojik yakınlık ve Batı dünyasının kolektif hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir.³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde meşruiyet arayışında olan Federal Almanya, dış ilişkilerini özellikle NATO ve Avrupa Konseyi gibi çok taraflı kurumlar üzerinden pekiştirmeye çalışmış, Türkiye ise bu çabaları destekleyerek ikili ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin, Almanya'nın yeniden uluslararası sisteme entegre olmasına verdiği olumlu yaklaşım, diplomatik ilişkilerin temelini oluşturan güven unsurunu pekiştirmiştir.

1950'li yıllarda Ankara ve Bonn arasında karşılıklı büyükelçiliklerin açılması, diplomatik ilişkilerin kurumsallaşmasını sağlamış ve diplomatik temsil düzeyi, düzenli görüşmelere imkân tanımıştır. Bu dönemde, iki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında yapılan temaslar, özellikle Sovyet yayılmacılığına karşı ortak tutumlar geliştirme, Batı savunma

² Haydar Efe, "Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt IX/1, 2010, s.42.

³ Lawrence S. Kaplan, "NATO and Adenauer's Germany: Uneasy Partnership", *International Organization*, Cilt XV/4, 1961, s.623.

stratejilerine katkı sunma ve Avrupa'daki denge politikalarına uyum sağlama hedefleri etrafında yoğunlaşmıştır.⁴

1960'lı yıllar ise Türkiye ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerde yeni bir safhaya geçildiği dönem olmuştur. 1961'de imzalanan Türk-Alman İş Gücü Anlaşması ile Türkiye'den Almanya'ya yönelik iş gücü göçü başlamış, bu süreç iki ülke ilişkilerine sosyo-politik ve diplomatik yeni boyutlar kazandırmıştır. İş gücü hareketliliği, zaman içinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda diplomatik diyalogun da düzenli ve yapısal hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye, Almanya'daki Türk vatandaşlarının haklarını korumaya yönelik diplomatik girişimlerini artırmış, bu da dış temsilciliklerin iş yükünü ve önemini büyük ölçüde artırmıştır.

Soğuk Savaş boyunca düzenlenen yüksek düzeyli ziyaretler, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Almanya Başbakanları, Dışişleri Bakanları ve Cumhurbaşkanları Türkiye'yi ziyaret etmiş, benzer şekilde Türk devlet adamları da Almanya'ya çeşitli düzeylerde resmî temaslarda bulunmuştur. Bu karşılıklı temaslar, Almanya'daki iş gücünün sekizde birinin göçmen işçilerden oluştuğu ve Türk konuk işçilerin, iki ülke arasında sosyoekonomik bağları güçlendirdiği bir dönemde gerçekleşmiştir.⁵

İkili diplomatik ilişkilerin gelişmesinde çok taraflı kurumlar da etkili olmuştur. NATO çerçevesinde gerçekleştirilen askerî koordinasyon toplantıları ve stratejik planlamalar, Türkiye ve Almanya'nın dış politika gündemlerini birbirine yakınlaştırmış; ortak güvenlik tehditlerine karşı eşgüdümlü hareket etmeleri sağlanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Konseyi ve OECD gibi kurumlar vasıtasıyla yürütülen siyasi ve ekonomik iş birliği, diplomatik ilişkileri çeşitlendirmiş ve kalıcılaştırmıştır.

Kültürel diplomasi de bu dönemde ihmal edilmemiştir. Almanya, Türkiye'deki kültürel varlığını Goethe Enstitüsü ve çeşitli kültürel değişim programları aracılığıyla artırmış, Türkiye de Almanya'daki diplomatik misyonları ve sivil toplum faaliyetleriyle kendi yurttaşlarıyla bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu karşılıklı yumuşak güç kullanımı, iki ülke halkları arasındaki anlayışı geliştirmiştir.⁶

1980'li yıllara gelindiğinde, Soğuk Savaş'ın yumuşama sürecine girmesiyle birlikte diplomatik ilişkiler daha esnek, daha çok ekonomik ve kültürel temelli bir içerik kazanmaya başlamıştır. NATO içindeki askerî angajmanlar devam etmekle birlikte, siyasi diyalog daha fazla karşılıklı ekonomik bağımlılık, göç yönetimi ve Avrupa'nın geleceği gibi alanlara kaymıştır. Federal Almanya'nın Avrupa entegrasyonundaki rolü, Türkiye için ayrıca önem arz etmiş; diplomatik ilişkiler bu zeminde derinleşmiştir.

Soğuk Savaş boyunca Türkiye ile Almanya arasında kurulan diplomatik ilişkiler, büyük ölçüde istikrarlı bir seyir izlemiş; dönemsel krizlere rağmen ideolojik ve stratejik ortaklık temelinde sürdürülebilirlik göstermiştir. Bu ilişkiler, yalnızca o dönemin dinamiklerini değil, sonraki yıllarda şekillenecek Türk-Alman ilişkilerinin de temelini oluşturmuştur. Örneğin, 1973 yılında dönemin dışişleri bakanları Türkiye'den Melih Esenbel

⁴ Kadir Kon, "Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi'nin Tarihsel Gelişimi ve Modern Dönem Türk Tarihi Açısından Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2024, s.2

⁵ Ayşegül Aydın, "Avrupa Birliği'nin Uluslararası Göç Politikaları Bağlamında Almanya ve Almanya'daki Mülteciler", *Belgi Dergisi*, Cilt II/14, 2017, s.544

⁶ Özlem Tekin, "Alman Dış Kültür ve Eğitim Politikasının Türkiye'ye Yansımaları", *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XI/8, 2023, s.342.

ile Batı Almanya'dan Walter Scheel arasında gerçekleştirilen görüşmeler, diplomatik iş birliğinin artırılması açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin Doğu- Batı ayırımında nerede konumlandığını da açık biçimde ortaya koymuştur ⁷

Askerî İş Birliği

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında kurulan askerî iş birliği, iki ülkenin Batı Bloku içinde aynı stratejik düzleme oturması sayesinde ciddi bir derinlik kazanmıştır. NATO şemsiyesi altında gelişen bu ilişkiler, güvenlik tehditlerine karşı ortak refleksler geliştirilmesini sağlamış, Türkiye'nin jeopolitik konumu ile Almanya'nın Avrupa savunmasındaki rolü arasında tamamlayıcı bir işlev doğurmuştur.

Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya katılması, Batı'nın Sovyet tehdidine karşı Güneydoğu kanadını güvence altına alma çabasının bir parçasıydı. Almanya ise 1955 yılında NATO'ya tam olarak kabul edildiğinde, I. Dünya Savaşı sonrası silahsızlandırılmış pozisyonunu geride bırakmış ve Batı Avrupa savunma stratejisinin merkezi aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Bu paralel gelişmeler, Türkiye ve Almanya'yı askerî alanda doğal müttefik hâline getirmiştir. Türkiye aynı zamanda 1955 yılında CENTO (Bağdat Paketi) aracılığıyla da Orta Doğu'da Sovyet etkisine karşı konumlanmış; bu durum, Türkiye'nin yalnızca Avrupa değil, çevre bölgelerdeki güvenlik mimarileriyle de doğrudan ilişkili bir aktör hâline gelmesine neden olmuştur. Bu stratejik yakınlık, Türkiye ile Batı Almanya arasındaki askerî ilişkilerin çok yönlü bir çerçevede gelişmesini beraberinde getirmiştir.⁸

İki ülke arasındaki askerî iş birliği büyük ölçüde NATO merkezli düzenlemeler etrafında şekillenmiştir. Komuta yapısı, askerî tatbikatlar, silah sistemlerinin standardizasyonu, bilgi paylaşımı ve askerî eğitim programları, Türkiye-Almanya ilişkilerinin askerî boyutunu belirleyen temel unsurlar olmuştur. Federal Almanya'nın NATO içindeki teknik ve lojistik kapasitesi, özellikle Türkiye'ye yönelik askerî yardım programlarında ve eğitim iş birliklerinde önemli rol oynamıştır.

1950'li ve 1960'lı yıllarda Almanya'dan Türkiye'ye yapılan askerî yardım ve teçhizat transferleri, NATO'nun müşterek savunma yükümlülükleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve bu süreçte Alman üretimi çeşitli silah sistemleri Türk Silahlı Kuvvetleri envanterine katılmıştır. Aynı zamanda Türk subaylarının Almanya'da eğitim alması, askerî personel değişim programları ve ortak tatbikatlar, iki ülke arasında derinlemesine bir askerî temas zemini oluşturmıştır.

Bu dönemde Almanya'nın, Türkiye'deki askeri üsler aracılığıyla istihbarat toplama ve radar gözetleme faaliyetlerinde bulunduğu dikkat çekmektedir. NATO'nun erken uyarı sistemlerinin kritik parçalarından biri olan bu üsler, Türkiye'ye stratejik roller atayarak Almanya'nın bölgedeki askeri ve istihbarat kapasitesini artırmasına olanak sağlamıştır. Almanya, bu sistemler vasıtasıyla Sovyetler Birliği'nin hareketlerini izlemekte, elde edilen verileri hem kendi güvenlik politikalarında hem de NATO'nun kolektif savunma stratejisinde kullanmıştır.

Özellikle 1960 ve 1970'lerde Türkiye'deki İncirlik Üssü ve Metina Bölgesi gibi noktalarda kurulan radar istasyonları, Almanya'nın Batı Almanya'daki hava savunma sistemleriyle

⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer Bilgisi: 31281-124015-1, Belge Tarihi: 1950-08-21

⁸ Matthew Jones, "The Forgotten Alliance? Anglo-Turkish Relations and CENTO, 1959-1965", *Twentieth Century British History*, Cilt VIII/3, 1996, s.307.

entegre olmuş ve NATO erken uyarı ağının önemli parçaları olmuştur. Bu üsler, Sovyetler Birliği'nin güney kanadındaki hava hareketlerini izleyerek hem Türkiye'nin hem de NATO'nun erken tehdit tespiti kabiliyetini artırmıştır. Almanya, radar teknolojisi ve istihbarat analizinde Türkiye'ye teknik destek sağlayarak NATO içindeki iş birliğini güçlendirmiştir.⁹

Soğuk Savaş'ın ilerleyen dönemlerinde, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda, Türkiye'nin askerî altyapısının modernizasyonu sürecinde Almanya'nın teknolojik katkıları öne çıkmıştır. Tank, zırhlı araç ve hafif silah modernizasyon projelerinde Alman firmaları ve mühendislik kapasitesi önemli rol oynamış, bu da askerî ilişkilerin ekonomik boyutunu da güçlendirmiştir. Aynı zamanda, Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının zorunlu askerlik yükümlülükleri bağlamında iki ülke arasında askerî-idari düzeyde koordinasyon da yürütülmüştür.

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru NATO'nun tehdit algısında meydana gelen değişiklikler, Türkiye ile Almanya arasındaki askerî iş birliğinin niteliğini de etkilemiştir. Örneğin, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ortaya çıkan bölgesel kriz ortamında, iki ülke bölgesel istikrarın korunması için ortak diplomatik girişimlerde bulunmuş; Almanya, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımların hafifletilmesi için arabuluculuk yapmıştır. Böylece kriz yönetimi ve dayanışma ön planda olmuştur.¹⁰

Genel olarak değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Almanya arasında kurulan askerî iş birliği, yalnızca NATO'nun savunma doktrinine katkı sunmakla kalmamış, iki ülke arasındaki güven ilişkisini de kurumsallaştıran temel alanlardan biri olmuştur. Bu dönem boyunca gelişen askerî temaslar, sonraki yıllarda da sürdürülebilir bir savunma iş birliği zemini oluşturmuştur.

Ekonomik İlişkiler ve İşgücü Hareketliliği

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Batı Almanya arasındaki ekonomik iş birliği, iki ülkenin karşılıklı ihtiyaçları doğrultusunda kapsamlı ve çok boyutlu bir süreç olarak gelişmiştir. Bu iş birliği özellikle 1950'lerin sonları ve 1960'lar boyunca hız kazanmış, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hedefleriyle Batı Almanya'nın genişleyen sanayisi ve dış pazarlara açılma stratejisi arasında uyumlu bir çerçeve oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Almanya'nın yeniden sanayileşme sürecinde stratejik önemi artan Türkiye'nin krom cevheri kaynakları, Batı Almanya için kritik bir hammadde kaynağı haline gelmiştir. Krom, Almanya'nın metalurji ve ağır sanayi üretiminde önemli rol oynamış; bu durum, Türk-Alman ekonomik ilişkilerinin madencilik ve hammadde temini alanlarında daha da güçlenmesini sağlamıştır.¹¹

Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya, 1960'larda önemli bir ortak haline gelmiştir. Türkiye, Almanya'ya başta tekstil ürünleri, tarımsal ham maddeler ve çeşitli mineraller olmak üzere pek çok ürün ihraç etmiştir. Almanya ise Türkiye'ye makineler, otomotiv parçaları, kimya ürünleri ve elektronik cihazlar gibi ileri teknoloji içeren ürünler sunmuştur. Bu ticari ilişki, iki ülke ekonomileri arasında karşılıklı bir tamamlayıcılık yaratmıştır. Özellikle

⁹ Sinan Kıyanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXVI/108, 2020, s.206.

¹⁰ *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, Yer Bilgisi: 318-53-16, Belge Tarihi: 19.08.1974

¹¹ Hilal Karavar, "Türk-Alman Ticari İlişkilerinde Yeniden Canlanma:1949-1954 Yılları", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt IX/2, 2019, s.3

Almanya'nın gelişmiş sanayi ürünü ihracatı, Türkiye'deki sanayileşme hamlesinin önemli bir destekçisi olmuştur.

Almanya'dan Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye yatırımları artış göstermiştir. Bu yatırımlar çoğunlukla tekstil, otomotiv ve makine sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Batı Alman firmaları, Türkiye'de üretim tesisleri kurarak hem üretim kapasitelerini genişletmiş hem de Türkiye'nin istihdam düzeyini artırmıştır. Yatırımların yanı sıra Almanya'dan gelen teknik bilgi ve üretim teknolojileri, Türkiye'deki sanayileşme sürecinin kalitesini yükseltmiştir. Alman mühendislerin ve teknik elemanların danışmanlıkları, Türk sanayicilerin teknoloji transferine olanak sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin denizcilik sektörünün gelişimi için Almanya'dan ithal edilen gemiler büyük önem taşımış; bu gemiler sayesinde hem ticari hem de savunma alanında kapasite artırılmıştır.¹²

1961 yılında imzalanan İşçi Göçü Anlaşması, ekonomik iş birliğinin en somut ve etkili unsurlarından biri olmuştur. Bu anlaşma ile Batı Almanya, Türk işçilerini kabul etmeye başlamış ve bu işgücü hareketi iki ülke arasında önemli ekonomik ve sosyal bağlantılar kurulmasına yol açmıştır. Almanya'ya giden Türk işçiler, ülkelerine önemli miktarda döviz transfer etmiş, bu da Türkiye'nin döviz gelirlerinin artmasına ve ekonomik istikrarına olumlu katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Almanya'nın işgücü ihtiyacını karşılamada kritik rol oynamışlardır.

Ekonomik iş birliği, Soğuk Savaş bağlamında siyasi ve stratejik bir unsur olarak da değerlendirilmiştir. Türkiye, Batı Bloğu içinde yer alırken, Almanya ile olan ekonomik ilişkilerini derinleştirerek hem Batı Almanya'nın hem de genel olarak NATO ve ABD'nin bölgedeki ekonomik ve politik etkisini pekiştirmiştir. Bu iş birliği, sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi ittifakların da temelini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Batı Almanya arasındaki ekonomik iş birliği, ticaret hacmi, doğrudan yabancı yatırımlar ve işgücü göçü gibi üç ana eksen üzerinde şekillenmiş; her üç alan da iki ülkenin birbirine bağımlılığını ve iş birliği kapasitesini artırmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin ekonomik dönüşümünde ve Batı Almanya'nın dış pazar stratejisinde kritik bir rol oynamıştır.

Türk-Alman Ticari ve Endüstriyel İlişkiler

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Batı Almanya arasındaki ticari ve endüstriyel ilişkiler, her iki ülkenin ekonomik hedefleri ve siyasi stratejileri doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye'nin kalkınma planları ve sanayileşme çabaları, Batı Almanya'nın gelişmiş sanayi kapasitesi ve dış pazarlara açılma ihtiyacı ile karşılıklı olarak uyum sağlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren dijital teknolojinin gelişmesi neticesinde, Üçüncü Sanayi Devrimi'nin temelleri atılmıştır.¹³

Türkiye'nin ihracat yapısı içinde Almanya önemli bir paya sahip olmuş; özellikle tekstil, deri ürünleri ve tarımsal hammaddeler başta olmak üzere çeşitli sektörlerden ürünler Almanya pazarına yönlendirilmiştir. Bu ihracat ürünleri, Türkiye'nin kırsal ve yarı-kentsel alanlarında ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve büyümesine katkıda bulunmuştur.

¹² Hilal Karavar, *a.g.m.*, s.8.

¹³ Hüseyin Hermeni, "Dünya Ekonomisinin Evrim Sürecinde Almanya'nın Dördüncü Sanayi Devrimi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XII/2, 2021, s.79.

Almanya ise Türkiye'ye ileri teknoloji ürünü makineler, otomotiv parçaları, kimyasal ürünler ve elektrikli aletler ihraç ederek, Türkiye'deki sanayi tesislerinin modernizasyonuna destek vermiştir. Almanya'dan Türkiye'ye yapılan bu teknoloji transferi, Türk sanayisinin üretim kapasitesinin ve ürün kalitesinin artmasında belirleyici olmuştur.

Sanayi sektöründe Batı Alman yatırımları, özellikle otomotiv ve tekstil alanlarında yoğunlaşmıştır. Alman firmalarının Türkiye'deki üretim tesisleri, hem Türkiye'nin istihdam yaratmasına katkı sağlamış hem de iki ülke arasındaki ekonomik entegrasyonu derinleştirmiştir. Bu yatırımlar, Türkiye'nin sanayileşme sürecine paralel olarak artmış ve üretim altyapısının güçlenmesini sağlamıştır.¹⁴

İşçi göçü, ticari ve endüstriyel ilişkilerin tamamlayıcı unsuru olarak öne çıkmıştır. 1961 İşçi Göçü Anlaşması ile başlayan süreçte, Almanya'ya giden Türk işçiler, ülkeler arasındaki ekonomik bağları güçlendirmiş ve Türkiye'nin döviz gelirlerinde kayda değer bir artışa yol açmıştır. Göçmen işçilerin Almanya'daki çalışma hayatı, iki ülkenin ekonomik ve sosyal dinamikleri üzerinde uzun vadeli etkiler bırakmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında Türk-Alman ticari ve endüstriyel ilişkiler, karşılıklı ihtiyaçlar ve ekonomik hedefler ekseninde gelişmiş, bu süreç iki ülkenin ekonomik ve siyasi bağlarını sağlamlaştırmıştır. Bu bağlamda, ticaret hacminin büyümesi, teknolojik iş birliği ve işgücü hareketliliği, ilişkilerin temel unsurları olarak ön plana çıkmıştır.

Batı Almanya'nın Türkiye'deki Yatırım Politikaları ve Sermaye Aktarımları

1950'li yılların sonlarından itibaren Batı Almanya, Türkiye'deki ekonomik potansiyeli stratejik bir yatırım alanı olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu tercihte Türkiye'nin Batı Bloğu içinde yer alması, NATO üyeliği, genç ve ucuz iş gücü ile sanayileşme ihtiyacı etkili olmuştur. Almanya, Türkiye'ye yönelik yatırımlarında hem ekonomik kârı hem de politik istikrarı gözetmiştir.

1962 yılında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında imzalanan Ankara Anlaşması, Almanya'nın yatırım politikalarında belirleyici rol oynamıştır. Anlaşma, Türkiye'yi Avrupa pazarlarına kademeli olarak entegre etmeyi hedeflemiş, bu durum Almanya'nın Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmasında hukuki ve siyasi bir güvence sunmuştur.

Almanya menşeli yatırımların en yoğun olduğu alanlar, otomotiv ve makine sektörleridir. Özellikle 1960'ların ortasından itibaren MAN, Mercedes-Benz ve Bosch gibi Alman şirketleri, Türkiye'de ortak girişimler kurarak üretim tesisleri açmışlardır. Mercedes-Benz Türk, 1967 yılında İstanbul Davutpaşa'da otobüs üretimine başlamış, bu yatırım Türkiye'nin otomotiv sanayisinde dönüm noktalarından biri olmuştur. Aynı şekilde MAN firması, 1966'da Ankara'da kurduğu fabrikayla Türkiye'de ağır vasıta üretimini başlatmıştır.¹⁵

Bu yatırımlar sadece sanayi üretimini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin teknik personel yetiştirme sürecine de katkı sağlamıştır. Alman mühendislik standardı ve üretim disiplini, Türkiye'de uygulamaya sokulmuş; Alman firmalarının kurduğu eğitim programları ile Türk teknik kadrolar modern üretim teknolojileri konusunda eğitilmiştir.

¹⁴ Hüseyin Hermeni, *a.g.m.*, s.82.

¹⁵ Deniz Akerman, "MAN Türkiye", https://n24.com.tr/bilgi/man-turkiye/?utm_source=chatgpt.com&utm_medium=referral&utm_campaign=man-turkiye, [Erişim Tarihi:29.05.2025]

Böylece bilgi transferi yalnızca ürün ve makine düzeyinde değil, aynı zamanda beşerî sermaye düzeyinde de gerçekleşmiştir.

Yatırımların finansmanı genellikle hem özel sermaye yoluyla hem de Almanya'nın sağladığı kalkınma kredileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Krediler çoğunlukla düşük faizli ve uzun vadeli olup, Türkiye'nin özellikle altyapı ve enerji yatırımlarında kullanılmıştır. 1960'lı yılların sonunda Almanya, Türkiye'ye en fazla kalkınma kredisi sağlayan ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Batı Almanya'nın Türkiye'ye yönelik yatırım politikası, klasik anlamda ticari kârın ötesinde stratejik bir ekonomi-politik perspektifle şekillenmiştir. Almanya'nın sermaye aktarımı, Türkiye'de yapısal dönüşüm yaratacak alanlara yönlendirilmiş; bu da iki ülke arasında uzun vadeli bir ekonomik ortaklık anlayışının yerleşmesini sağlamıştır. Türkiye Avrupa'da oluşan işgücü açığını karşılayarak, Göçmen işçilerin Türkiye'ye döviz aktarımı sağlamasının, bağışta bulunmasının da yolunu açmıştır¹⁶

Kültürel Diplomasi ve Eğitim Alanındaki İlişkiler

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler sadece siyasi ve ekonomik boyutlarla sınırlı kalmamış; kültürel diplomasi ve eğitim alanı da önemli bir iş birliği zemini oluşturmuştur. Özellikle Almanya'da yaşayan geniş Türk nüfusu, iki ülke arasında kalıcı kültürel bağların oluşmasına vesile olmuştur.

Almanya, Türkiye ile kültürel ilişkileri büyük ölçüde Goethe Enstitüsü, Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütmektedir. Türkiye'deki Goethe Enstitüleri, sadece Almanca dil eğitimi sunmakla kalmayıp Alman kültürünün tanıtımı, edebi etkinlikler ve sanatsal projeler yoluyla da diplomatik bir işlev üstlenmiştir.

Eğitim alanında ise 1980'lerden itibaren Almanya, Türkiye'ye akademik burslar sağlamış, bilimsel iş birliklerini teşvik etmiş ve öğrenci değişim programları aracılığıyla karşılıklı etkileşimi artırmıştır. DAAD bursları ile binlerce Türk öğrenci Almanya'da yükseköğrenim görmüş, bu öğrenciler bir yandan iki ülke arasında kalıcı bağlar kurmuş, diğer yandan Almanya'nın Türkiye'deki algısını şekillendiren birer köprü işlevi görmüştür.¹⁷

Ayrıca bazı Alman üniversiteleri ile Türk üniversiteleri arasında imzalanan iş birliği protokolleri çerçevesinde ortak bölümler ve çift diploma programları hayata geçirilmiştir. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üniversiteler Almanya'daki yükseköğretim kurumları ile proje bazlı ortaklıklar kurmuştur. Bunlar hem bilimsel gelişimi teşvik etmiş hem de diplomatik yumuşak güce katkı sunmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren Almanca öğretmenlerinin eğitimi, dil enstitülerinin artması ve gençler arasında karşılıklı öğrenci değişimi, kültürel yakınlaşmayı güçlendirmiştir. Almanya'da doğan ve büyüyen Türk gençleri ise bu kültürel diplomasi sürecinin en aktif bileşenleri olmuştur. Hem Alman toplumuna entegre olmaları hem de Türk kimliğini muhafaza etmeleri, iki ülke arasında çift yönlü bir kültürel etkileşimi beraberinde getirmiştir.

¹⁶ Duygu Yılmaz, "Almanya'daki Türk İşçilerin Anavatana Bağışlarının Türkiye'nin Sosyoekonomik Kalkınmasındaki Rolü (1961-1980)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XLII/75, 2023, s.121.

¹⁷ DAAD, "Startseite", <https://www.daad-turkiye.org/tr>, [Erişim Tarihi:29.05.2025]

Soğuk Savaş Döneminde Türk-Alman İlişkilerinde Basının Rolü

Soğuk Savaş döneminde medya, sadece haber iletimi sağlayan bir kanal değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin yönünü etkileyen, devletlerin yumuşak gücünü şekillendiren stratejik bir araç olarak işlev görmüştür. Türkiye ile Federal Almanya arasındaki ilişkiler de bu bağlamda çift yönlü bir medya etkileşimine sahne olmuştur. Batı Almanya’da yayın yapan *Der Spiegel*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Die Zeit* gibi prestijli gazeteler ve kamuya ait yayın kuruluşu *ARD-ZDF*, Türkiye’nin iç siyasal gelişmelerine özellikle 1960 ve 1980 askerî darbeleri sırasında büyük ilgi göstermiştir. Bu yayınlarda, Türkiye’nin NATO üyesi olarak demokratik bir sistemden sapmasının Batı İttifakı içinde bir güven bunalımı yarattığı vurgulanmış; insan hakları ihlalleri, tutuklamalar, idam cezaları ve Kürt meselesine dair gelişmeler düzenli olarak Almanya kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Almanya’daki Türkiye kökenli göçmen topluluğunun sayısının giderek artmasıyla birlikte Türk iç siyaseti Almanya için sadece dış politika konusu olmaktan çıkmış, aynı zamanda iç siyasetle bağlantılı bir mesele hâline gelmiştir.¹⁸

1970’lerden itibaren Türk basınının Almanya’daki faaliyetleri de belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Tanin*, *Vatan*, *Cumhuriyet* gibi büyük Türk gazeteleri Almanya baskılarını çıkararak Almanya’daki Türk işçi toplumuna doğrudan hitap etmeye başlamış; bu yayınlar aracılığıyla Türkiye’deki siyasi gelişmeler Almanya’da yaşayan Türkler arasında yoğun bir şekilde takip edilmiştir. Aynı zamanda bu gazeteler Almanya’daki işçilerin karşılaştığı ayrımcılık, iş kazaları, sendikal problemler gibi konuları da Türkiye kamuoyuna aktarmış ve kamu diplomasisine katkı sunmuştur. Bunun yanı sıra, 1980 sonrası dönemde Almanya’ya sığınan sol görüşlü Türk gazeteciler, entelektüeller ve akademisyenler, *Özgürlük Dünyası*, *Info-Türk* gibi yayın organları etrafında örgütlenerek hem Almanca hem Türkçe içeriklerle Türkiye’deki askerî rejimi uluslararası kamuoyuna teşhir etmeye çalışmıştır. Bu yayınlar, Federal Almanya Meclisi’nde yapılan Türkiye tartışmalarına belge ve argüman sağlamış; özellikle Yeşiller ve SPD’nin Türkiye karşıtı tutumlarında basın kaynaklı veriler etkili olmuştur.¹⁹

Basının bu iki yönlü rolü, sadece bilgi dolaşımını değil, aynı zamanda algıların şekillenmesini de sağlamıştır. Örneğin 1978’de Almanya’da faaliyet gösteren Türkiye kökenli bazı siyasi örgütlerin faaliyetleri Alman basınında “yabancı radikalleşme” başlığı altında yoğun biçimde ele alınmış, bu da Türk-Alman ilişkilerinde güvenlik merkezli bir dönüşüme neden olmuştur. Aynı şekilde, 1983’te *Der Spiegel* dergisinde yayımlanan “Askerî Türkiye: NATO’nun Dikenli Gülü” başlıklı dosya, Ankara’nın tepkisini çekmiş ve dönemin Dışişleri Bakanlığı tarafından Almanya Büyükelçisi nezdinde protesto edilmiştir. Bu tarz haberler, iki ülke arasındaki resmi ilişkilerde basının ne denli etkin bir aktör hâline geldiğini göstermektedir.

Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru, özellikle Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Almanya’nın yeniden birleşme süreciyle birlikte Türk basını Almanya’ya olan ilgisini artırmış, göçmen işçilerin Almanya’daki hukuki statüsü, çifte vatandaşlık tartışmaları ve uyum politikaları gazetelerin köşe yazılarına ve manşetlerine yansımıştır. Bu dönemden itibaren medya, artık yalnızca devletlerin değil, diasporanın da çıkarlarını temsil eden ve müzakere eden bir platforma dönüşmüştür.

¹⁸ Mehmet Emin Satır, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Sol Basın”, *Global Media Journal: Türkçe Edition*, Cilt IX/18, 2019, s. 116.

¹⁹ Önder Şenyapılı, “1970’lerin Başında Sayılarla Türk Basını”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt XL/4, 2007, s.72.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş boyunca hem Türk hem Alman basını, karşılıklı algıların inşasında, dış politika kararlarının şekillenmesinde ve kamuoylarının yönlendirilmesinde belirleyici bir işlev görmüştür. Basın, kimi zaman devlet politikalarının destekleyicisi, kimi zaman ise eleştirmeni olarak diplomatik sürecin görünmeyen ama etkili bir parçası olmuş; bu yönüyle Türk-Alman ilişkilerinin seyrini doğrudan etkilemiştir.

Alman Siyasi Partilerinin Türkiye Politikaları (CDU, SPD, Yeşiller)

Soğuk Savaş dönemi boyunca Almanya’da siyasi iktidarın farklı partiler arasında el değiştirmesi, Türkiye ile olan ilişkilerin tonunu da doğrudan etkilemiştir. Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU), Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Yeşiller (Die Grünen), Türkiye’ye yönelik dış politika yaklaşımlarında gerek ideolojik gerekse stratejik farklılıklar göstermiştir. CDU’nun öncülüğünü yaptığı merkez sağ hükümetler, Türkiye’yi Batı ittifakının önemli bir müttefiki olarak değerlendirmiş, özellikle NATO çerçevesindeki iş birliğine öncelik tanımıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin stratejik konumu CDU tarafından her zaman pragmatik bir değer olarak ele alınmış, iç politik gelişmeler ikincil planda bırakılmıştır. Öte yandan SPD, Türkiye’nin demokratikleşme süreciyle daha yakından ilgilenmiş, özellikle 1970’li yıllarda insan hakları ve sosyal refah politikaları bağlamında Türkiye ile temaslarını daha yumuşak ama ilkeli bir zemin üzerine kurmuştur. SPD’nin iktidarda olduğu dönemlerde, Almanya’daki Türk işçi göçüne dair daha kalıcı ve entegrasyoncu politikalar üretilmiş; Türkiye’deki siyasi istikrarsızlıklar karşısında ise eleştirel ancak diyalog temelli bir yaklaşım benimsenmiştir. 1980’lerin başında Almanya siyasetinde görünürlük kazanan Yeşiller Partisi ise, Türkiye ile ilişkilerde normatif değerlere dayalı bir tutum sergilemiş; özellikle insan hakları, azınlık hakları ve çevre meseleleri üzerinden Türkiye’yi sert biçimde eleştirmiştir. Yeşiller, aynı zamanda Almanya’daki Türk diasporasıyla doğrudan temas kurmayı önceleyen, demokratik örgütlenmeleri destekleyen ve Türkiye’deki askeri müdahalelere karşı açık muhalefet gösteren bir parti olarak dikkat çekmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Alman siyasetindeki partisel çeşitlilik, Türkiye’ye yönelik politikalarda hem süreklilik hem de değişkenlik unsurlarını bir arada taşımış; partilerin iktidar değişimleri Türkiye-Almanya ilişkilerinin yönünü doğrudan etkilemiştir.

Soğuk Savaş’ın Son Evresinde Türkiye ve Batı Almanya Arasındaki Politik Diyalog

1980’li yıllar hem Türkiye’de hem de Batı Almanya’da siyasi ve ekonomik yapının değişime uğradığı, Soğuk Savaş’ın ise çözülme sürecine girdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türk-Alman ilişkileri daha pragmatik ve çok boyutlu bir yapıya evrilmiştir. Türkiye’nin 1980 darbesi sonrası yeniden demokratikleşme sürecine girmesi ve Turgut Özal hükümetinin liberal ekonomik politikaları, Almanya’nın Türkiye’ye olan ilgisini canlı tutmuştur.

Batı Almanya, Türkiye’nin Avrupa ile olan ilişkilerinde önemli bir arabulucu ve destekçi aktör olarak öne çıkmıştır. Türkiye’nin 1987 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’na tam üyelik başvurusunda bulunmasında, Batı Almanya’nın verdiği dolaylı destek belirleyici olmuştur. Özellikle Helmut Kohl hükümeti döneminde, Türkiye’nin Batı ile entegrasyonu Almanya açısından hem ekonomik hem de güvenlik temelli bir öncelik olarak değerlendirilmiştir.²⁰

²⁰ Hans Peter Schwarz, *Helmut Kohl: Eine politische Biographie*, Pantheon Verlag, Münih 2014, s.802.

Buna karşılık, Türkiye'nin insan hakları ihlalleri, Kürt meselesi ve ifade özgürlüğü gibi sorunları, Almanya kamuoyunda ve siyasal elitlerinde çekince yaratmıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Almanya, Türkiye ile ekonomik ve askeri ilişkilerini sürdürmekle birlikte, siyasi reformların da teşvik edilmesi gerektiğini savunur hale gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın son yıllarında Almanya'nın Doğu Avrupa'ya açılma çabası hız kazanırken, Türkiye bu stratejide önemli bir jeopolitik ortak olarak görülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Türk-Alman ilişkileri, klasik ikili ilişkilerin ötesine geçerek bölgesel ve küresel güvenlik boyutları kazanmaya başlamıştır.

Avrupa Birliği Süreci Bağlamında Türk-Alman Yakınlaşması

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri yeni bir boyut kazanmış, Almanya ise bu sürecin en etkili aktörlerinden biri haline gelmiştir. 3 Ekim 1990'da Almanya'nın birleşmesi hem Avrupa siyasetinde hem de Türkiye-Almanya ilişkilerinde yeni bir denge yaratmıştır. Artık tek bir Almanya vardı ve bu Almanya, Avrupa Birliği içinde belirleyici bir merkez haline gelmişti. Türkiye açısından ise AB üyeliği, dış politika önceliği haline gelmişti.

1995 yılında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi, Almanya'nın güçlü desteğiyle mümkün olmuş ve bu süreç Türkiye'nin AB ile ekonomik entegrasyonunda dönüm noktası olmuştur. Gümrük Birliği'nin teknik altyapısında Alman uzmanlar yer almış, Alman sanayi çevreleri bu entegrasyonu fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu adım, Türkiye'de üretim ve kalite standartlarının AB düzeyine yükseltilmesini teşvik etmiştir.

1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin resmen aday ülke ilan edilmesinde Almanya'nın rolü yine belirleyici olmuştur. Dönemin Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Türkiye'nin adaylık statüsüne kavuşması için Fransa ile birlikte diplomatik yoğunluk göstermiştir. Almanya hem siyasi hem de ekonomik anlamda Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiş; ancak bu destek koşulsuz olmamıştır. İnsan hakları, azınlık hakları, yargı bağımsızlığı ve demokratikleşme gibi konularda reform talebi, Almanya'nın temel şartları arasında yer almıştır.²¹

Almanya'daki Türk diasporası da bu sürecin bir başka boyutunu oluşturmuştur. Almanya'da doğan veya uzun süredir orada yaşayan milyonlarca Türk vatandaşı, iki ülke arasındaki kültürel ve siyasal bağı güçlendirmiştir. Aynı zamanda, bu nüfus Almanya'da Türkiye'ye yönelik siyasetlerin iç politika malzemesi haline gelmesine neden olmuştur. Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) gibi bazı siyasi çevreler Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkarken, Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Yeşiller daha yapıcı bir tutum sergilemiştir.²²

Sonuç olarak, AB süreci Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkileri sadece ekonomik değil; siyasi, hukuki ve sosyo-kültürel boyutlarda da yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte Almanya hem destekçi hem denetleyici bir rol üstlenmiş, Türkiye'nin Batı ile bütünleşme sürecinde kritik bir ortak haline gelmiştir.

²¹ Betül Aydoğan, "Avrupa Parlamentosu'nda Yer Alan Siyasi Grupların Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye ile İlgili Siyasi Sorunlara Yaklaşımları", *Spectrum: Journal of Global Studies*, Cilt IV/2, 2012, s.47.

²² Geoffrey Pridham, *Christian Democracy in Western Germany: The CDU/CSU in Government and Opposition, 1945-1976*, Routledge, Londra 1977, s.281.

Yeni Dünya Düzeni ve Türk-Alman İlişkilerinin Evrimi

Soğuk Savaş'ın 1991'de sona ermesiyle birlikte uluslararası sistem tek kutuplu bir yapıya evrilmiş, ABD merkezli bir "yeni dünya düzeni" oluşmuştur. Bu dönemde Almanya, Avrupa Birliği'nin merkez ülkesi olarak daha etkin bir rol üstlenmiş; Türkiye ise Batı ile entegrasyon çabalarını sürdürürken aynı zamanda çevresindeki bölgelere yönelik çok boyutlu dış politika stratejileri geliştirmiştir.

Bu dönüşüm sürecinde Türk-Alman ilişkileri daha karmaşık ve çok katmanlı bir nitelik kazanmıştır. NATO çerçevesinde savunma iş birliği, AB süreci bağlamında siyasal müzakereler, Almanya'daki Türk diasporasının etkisi ve karşılıklı ekonomik yatırımlar, ilişkileri çeşitlendiren başlıca unsurlar olmuştur.

Ancak özellikle 2000'li yıllardan itibaren Almanya'nın Türkiye'ye yönelik "imtiyazlı ortaklık" önerisi, ilişkilerde yeni bir tartışma eksenini yaratmıştır. Almanya, Türkiye'nin stratejik önemini kabul etmekle birlikte, insan hakları, hukuk devleti ve ifade özgürlüğü gibi konularda eleştirel bir tutum sergilemiştir. Türkiye ise tam üyelik hedefine bağlı kalarak AB ile eşit statüde bir ilişki arayışını sürdürmüştür.

Aynı zamanda küresel ölçekte yükselen popülizm, göç krizleri ve jeopolitik krizler iki ülke arasındaki iş birliği dinamiklerini zaman zaman zorlamış; fakat diplomatik diyalog ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri, bu zorlukların büyük ölçüde yönetilebilir kalmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Soğuk Savaş dönemi, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin yalnızca askeri ve stratejik bir çerçevede değil; aynı zamanda ekonomik, kültürel ve toplumsal düzeyde de yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Her iki ülke, bu süreçte karşılıklı ihtiyaçlar ve ortak tehdit algıları doğrultusunda iş birliği geliştirmiştir.

İlk yıllarda NATO üyeliği temelinde şekillenen ilişkiler, zamanla işgücü göçü, ekonomik entegrasyon ve Avrupa Birliği süreci gibi çok yönlü alanlara yayılmıştır. Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki konumu ile Almanya'nın Avrupa'nın lider ülkesi olarak sahip olduğu rol, ilişkilerin stratejik zeminini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Türk-Alman ilişkileri daha karmaşık, ancak daha da kurumsallaşmış bir hal almıştır. AB üyelik süreci, göç politikaları ve bölgesel güvenlik meseleleri, bu ilişkinin hem iş birliği hem de gerilim alanlarını belirlemiştir. Özellikle Almanya'daki Türk diasporası, kültürel bağların kurumsallaşmasına katkı sunarken, aynı zamanda siyasi tartışmaların merkezinde yer almıştır.

Sonuç olarak, Türk-Alman ilişkileri tarihsel derinliği olan, ancak güncel ihtiyaçlara göre evrilen dinamik bir yapıya sahiptir. Bu ilişkilerin geleceği, iki ülkenin hem Avrupa hem de küresel düzlemdeki değişimlere ne ölçüde uyum sağlayacağıyla doğrudan bağlantılıdır. Soğuk Savaş dönemi ise bu ilişkinin temellerinin atıldığı ve bugünkü yapının şekillendiği kritik bir tarihsel arka plan olarak önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

Kitaplar

Pridham, Geoffrey, *Christian Democracy in Western Germany: The CDU/CSU in Government and Opposition, 1945-1976*, Routledge, Londra 1977.

Schwarz, Hans Peter, *Helmut Kohl: Eine politische Biographie*, Pantheon Verlag, Münih 2014.

Makaleler

Aydoğan, Betül, “Avrupa Parlamentosu’nda Yer Alan Siyasi Grupların Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye ile İlgili Siyasi Sorunlara Yaklaşımları”, *Spectrum: Journal of Global Studies*, Cilt IV/2, 2012.

Aydın, Ayşegül, “Avrupa Birliği’nin Uluslararası Göç Politikaları Bağlamında Almanya ve Almanya’daki Mülteciler”, *Belgi Dergisi*, Cilt II/14, 2017.

Efe, Haydar, “Soğuk Savaş Döneminde Avrupa’da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt IX/1, 2010.

Erkmen, Ayşe, “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM’de Kabulü”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XVII/2, 2020.

Hermani, Hüseyin, “Dünya Ekonomisinin Evrim Sürecinde Almanya’nın Dördüncü Sanayi Devrimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XII/2, 2021.

Jones, Matthew, “The Forgotten Alliance? Anglo-Turkish Relations and CENTO, 1959-1965”, *Twentieth Century British History*, Cilt VIII/3, 1996.

Karavar, Hilal, “Türk-Alman Ticari İlişkilerinde Yeniden Canlanma: 1949-1954 Yılları”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt IX/2, 2019.

Kıyanç, Sinan, “Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye’deki ABD Üs ve Tesisleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXVI/108, 2020.

Kon, Kadir, “Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi’nin Tarihsel Gelişimi ve Modern Dönem Türk Tarihi Açısından Önemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2024.

S. Kaplan, Lawrence, “NATO and Adenauer’s Germany: Uneasy Partnership”, *International Organization*, Cilt XV/4, 1961.

Satır, Mehmet Emin, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Sol Basın”, *Global Media Journal: Türkçe Edition*, Cilt IX/18, 2019.

Tekin, Özlem, “Alman Dış Kültür ve Eğitim Politikasının Türkiye’ye Yansımaları”, *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XI/8,2023.

Şenyapılı, Önder, “1970’lerin Başında Sayılarla Türk Basını”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt XL/4, 2007, s.72.

Yılmaz, Duygu, “Almanya’daki Türk İşçilerin Anavatana Bağışlarının Türkiye’nin Sosyoekonomik Kalkınmasındaki Rolü (1961-1980)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XLII/75, 2023.

İnternet Kaynakları

Akerman, Deniz, “MAN Türkiye”, https://n24.com.tr/bilgi/man-turkiye/?utm_source=chatgpt.com&utm_medium=chatgpt.com&utm_campaign=chatgpt.com, [Erişim Tarihi:29.05.2025]

DAAD, “Startseite”, <https://www.daad-turkiye.org/tr>, [Erişim Tarihi:29.05.2025]